

Artikkelina julkaistava opinnäyte haastaa opinnäytteiden sähköisen julkaisujärjestelmän

Fakta Julkaistu 26.01.2016 klo 10:49 Kirjoittaja Anna-Kaarina Linna

Ylemmän tutkintovaiheen opinnäytteitä on Oulun yliopistossa julkaistu avoimesti verkossa vuodesta 2013 lähtien. Alusta alkaen sähköiseen arviointi- ja hyväksymisprosessiin kytketyssä järjestelmässä opiskelija voi valita, haluaako hän työnsä tulevan avoimesti saataville julkaisuarkiston kautta vai vain tietyillä työasemilla kirjaston tiloissa luettavaksi.

Vuonna 2015 avoimen saatavuuden valinneiden määrä on noussut puoleen kaikista opinnäytteistä. Silti toinen puoli opiskelijoista ei halua opinnäytettään avoimesti verkkoon. Lisäksi osa haluaa kieltää töiden lukumahdollisuuden myös kirjaston työasemilla myöhempään artikkelijulkaisemiseen vedoten.

Opinnäytteiden avoimella julkaisemisella julkaisuarkistossa on nähty olevan monia etuja. Tutkimuksen näkyvyys, tunnettuus ja vaikuttavuus lisääntyvät, samoin todennäköisyys tulla viitatuksi ja löydettyksi pysyvän verkko-osoitteen ansiosta. On myös eettisesti perusteltua, että julkisin varoin rahoitettu koulutus ja tutkimus tuottavat tutkimustuloksia kaikkien saataville.

Näitä väitteitä voidaan tarkastella myös toisesta näkökulmasta. Opinnäytteistä halutaan yhä useammin jalostaa tieteellinen artikkeli tai opinnäytteeksi hyväksytään tieteellisen lehden julkaisuprosessiin hyväksytty käsikirjoitus. Tällöin opinnäytteen avoin julkaiseminen yliopiston julkaisuarkistossa nähdään virheenä, joka pahimmassa tapauksessa voi johtaa koko käsikirjoituksen julkaisemisen hylkäämiseen. Mikäli opiskelija on laatinut opinnäytteensä osana laajempaa tutkimusryhmää, voi liian aikainen ja avoin julkaiseminen koitua koko ryhmän haitaksi.

Opinnäytteen kaksoisfunktio

Opiskelijalle opinnäytteen saaminen julkaistuksi on tieteellinen meriitti. Myös OKM:n rahoitus ohjaa yliopistoja panostamaan julkaisemiseen, toki rahoitusta tulee myös valmistuneista tutkinnoista.

Kysymys opinnäytteen kaksoisfunktioista on osoittautunut yllättävän ongelmalliseksi. Ilmiö on sinänsä mielenkiintoinen, sillä sitä ei tunnustettu vielä aikana, kun opinnäytteet sijoitettiin kansitettuina kirjaston avoimeen hyllyyn kaikkien saataville. Tosin tällöinkin oli yleistä, että työ haettiin virkalainaan artikkelin ilmestymiseen saakka. Kyseessä on kuitenkin täysin sama ilmiö, joskin sähköinen julkaiseminen lisää todennäköisyyttä, että aikaisempi julkaisu on löydettävissä.

Lain mukaan julkisessa oppilaitoksessa laadittu ja tutkintotodistuksen saamiseen johtanut opinnäytetyö on julkisuuslain mukaan viranomaisen asiakirja, joka on oltava julkinen heti sen hyväksymisen jälkeen. Sitä ei myöskään voida julistaa salaiseksi muuten kuin lailliseen syyhyn vedoten. Julkaiseminen tieteellisellä foorumilla ei sitä ole.

Julkaistu vai julkistettu?

Onko sähköiseen julkaisuarkistoon avoimesti saataville tallennettu opinnäyte lainkaan julkaistu? Harenko ym. määrittelevät Tekijänoikeus – kommentaari ja käsikirjassa julkistamisen ja julkaisemisen eron seuraavasti: ”julkistamisen seurauksena teos tulee yleisön tietoisuuteen, mutta se ei välttämättä edellytä, että teos samalla myös julkaistaan.” Julkaiseminen edellyttää teoksen saattamista vaihdantaan ja sen levittämistä esimerkiksi myymällä. Jos aineisto on saatavilla vain digitaalisessa muodossa ilman tallennus tai tulostusmahdollisuutta, aineistoa ei ole julkaistu.

Tämän pohjalta myös meillä Oulun yliopiston kirjastossa on pohdittu, olisiko vain kirjastossa luettavien opinnäytteiden tulostusmahdollisuuden epäämiselle perusteita näkökulmasta, että se edesauttaisi opinnäytteen sähköistä edelleen julkaisemista tieteellisillä foorumeilla.

Myös tekijänoikeusneuvosto on lausunnossaan (1989: 4) ottanut kantaa siihen, onko opiskelijan arvioitavaksi luovuttama opinnäyte julkistettu vai julkaistu. Lausunnon mukaan julkaisemisena ei voida pitää yhden teoskappaleen asettamista kirjastoon lainattavaksi.

Kysymys etiikasta ja julkaisupolitiikasta

Opinnäytteiden kaksoisfunktio on nostanut esiin myös eettisiä kysymyksiä. Voidaanko saman tekstin käyttämistä kahdessa tarkoituksessa kutsua itseplagioinniksi tai ns. Double dipping - ilmiöksi, joka tarkoittaa saman työn hyödyntämistä useaan eri tarkoitukseen.

Itseplagioinnilta vältytään, mikäli viittaukset alkuperäiseen lähteeseen ovat kunnossa. Julkaisijat edellyttävät pääsääntöisesti läpinäkyvyyttä. Tämä käy ilmi mm. MIT:in (The Faculty of the Massachusetts Institute of Technology) kirjaston sivuilla opiskelijoille tarjoamassa tietopakettissa, jonka mukaan mm. AAAS, Nature, Elsevier, Sage, Springer ja Wiley suhtautuvat myönteisesti käsikirjoituksiin, jotka aikaisemmin on julkaistu opinnäytteenä.

Jonkin verran on tutkittu myös sitä, miten eri julkaisukanavat suhtautuvat käsikirjoituksiin, joiden pohjalla on opinnäytetyö. Yksi tuoreimmista on 2014 tehty kyselytutkimus eri tieteenalojen merkittävimmille julkaisijoille (Ramirez ym.), jossa kartoitettiin heidän näkemyksiään aikaisemmin avoimessa julkaisuarkistossa julkaistujen opinnäytteiden uudelleen julkaisusta. Hieman yli puolet vastaajista olivat valmiit hyväksymään tällaiset artikkelit lehdissään.

Entä asiakas?

Opinnäytteet ovat erittäin käytettyä aineistoa Oulun yliopiston kirjastossa. Myös nimenomaan artikkeligraduja on kysytty. Asiakkaalle tulostusvaihtoehdon puuttuminen kirjastossa luettavista töistä voi olla vaikeaa perustella.

Asiakkailta saadun palautteen perusteella he kannattavat lämpimästi opinnäytteiden avointa saatavuutta verkossa. Tämä korostuu erityisesti pienillä tieteenaloilla, joilla koulutusta annetaan vain muutamissa yliopistoissa ja opinnäytteiden valmistumismäärät ovat vähäisiä.

Lisää tietoa tarvitaan

Kuten Ramirez ym. tutkimuksessaan toteavat, kirjastoilla, tiedekunnilla ja tutkijakouluilla on tärkeä rooli kouluttaa opiskelijoita tekijänoikeuksiin ja julkaisemiseen liittyvissä kysymyksissä. Se, miten kirjastot pystyvät vastaamaan tähän haasteeseen edellyttää uudenlaisen, jopa juridisen osaamisen hankkimista. Opiskelijat ja opinnäytetöiden ohjaajat tarvitsevat konkreettisia neuvoja ja vastauksia, eivät linkkilistoja toisinaan jopa ristiriitaisia tietoja tarjoaviin verkkosivustoihin.

Nyt käynnissä oleva Avoin tiede ja tutkimus -hanke on kanava, jota kautta opinnäytteiden julkaisemiseen liittyvät kysymykset voivat luontevasti nousta yleiseen keskusteluun ja julkisuuteen. Hankkeen kautta olisi mahdollista tarjota koulutusta opinnäytteiden tekijänoikeuksista ja julkaisuuskysymyksistä sekä valmistella kansallisen tason linjauksia, joihin kirjastojen julkaisupalvelut ja opinnäytetöiden ohjaajat voisivat neuvontatehtävissään tukeutua.

Lisäkoulutuksella saadun tietämyksen vieni perusopiskelijoille laajentaisi ATT-hankkeen vaikuttavuutta yliopistoissa ja korkeakouluissa. Tietoisuus avoimuuden merkityksestä suuntautuisi kohderyhmälle, jolla olisi parhaat edellytykset uudistaa vanhoja käsityksiä yliopiston julkaisutoiminnan suuntaviivoista.

Lähteet

- Harenko, Kristiina; Niiranen, Valteri; Tarkela, Pekka (2006): Tekijänoikeus – Kommentaari ja käsikirja. WSOYpro, Helsinki
- Ramírez, Mariza, L.; McMillan, Gail; Dalton, Joan, T.; Hanlon, Ann; Smith, Heather, S.; Kern, Chelsea (2014): [Do Open Access Electronic Theses and Dissertations Diminish Publishing Opportunities in the Sciences?](#) College & Research Libraries, vol. 75 no. 6, 808-821.
- Scholarly Publishing @ MIT Libraries: [Publisher Policies: Thesis content and article publishing](#).
- [Tekijänoikeusneuvoston lausunto 1989: 4](#)

Jutun kirjoittaja Anna-Kaarina Linna työskentelee suunnittelijana Oulun yliopiston kirjastossa. Juttu on julkaistu myös [Signum-lehden numerossa 4/2015](#).

[Anna-Kaarina Linnan videoiotu esitys](#) opinnäytetöiden avoimesta julkaisemisesta (Avoimen tieteen osaajakoulutus: tutkimustuotosten avoin julkaiseminen, Jyväskylä 14.1.2016)